

NACHKURS

A design társadalmi szerepének változása
a Bauhaus utáni oktatási modellek tükrében

Lakner Antal

Doktori disszertáció

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem
Doktori Iskola
Művészettudomány (designelmélet)
PhD Designkultúra-tudományi Tagozat

Témavezető:
Tillmann József PhD, habil.
egyetemi tanár

Budapest, 2024. november

TÉZIS

1.

Moholy-Nagy László chicagói iskoláiban a Bauhausból hozott, holisztikus szemléletű, életközponút tervezési elveiből következően, a design társadalmi missziójának nonprofit programját igyekezett összeegyeztetni az Egyesült Államok fejlett, profitorientált fogyasztói társadalmának elvárásaival. A kezdeti inkompabilitást a beköszöntő háború „oldotta fel” a School of Design/Institute of Design számára: a hátszói krízishelyzet tervezési inspirációi utat nyitottak a kísérleti design és a társadalmi tervezés kezdeteihez.

2.

A Kepes György által az MIT-n alapított Center for Advanced Visual Studies a humanizmus és a technológiai-digítális korszak összebékítésére épülő, közösségi művészet megteremtésével akarta beteljesíteni a Bauhaus társadalmi küldetését. Bár a katonai-ipari komplexumhoz való közelsége miatt fennállása során heves kritikák is érték, CAVS az új technikai médiumokra alapozott, interdiszciplináris köztéri és médiaművészeti oktatási gyakorlatok kidolgozásával megvalósította a tudomány és művészet integrációját megcélzó oktatási programját, és biztosította alkotói autonómiáját, társadalmi cselekvőképességét, és előképül szolgált az újmédia-művészet intézményes központjainak.

Lakner Antal
Doktori disszertáció
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem
Budapest, 2024. november

NACHKURS
A design társadalmi szerepének
változása a Bauhaus utáni
oktatási modellek tükrében

3.

A John Andrew Rice által alapított, az amerikai pragmatizmust a – Bauhaus eszmékkel szintetizáló, kreatív párhuzamos társadalomként működő – Black Mountain Collegeban a társadalmi célok megvalósulását az experimentek által fejlődő, a jövő társadalmának alakítására hivatott alkotó személyiségektől várták. A tudományok humanizálását a tudósok és művészek kooperatív tevékenységével megvalósító BMC társadalmi hatása interdiszciplináris, autonóm, esztétikai-társadalmi projektekben mutatkozott meg, valamint a végzetek későbbi tevékenységében, a neoavantgárd művészeti formákon, és a társadalmi reformmozgalmakon keresztül.

4.

Az innovációs hidegháború és a német gazdasági fellendülés közegében, Max Bill rektorságával induló, a Bauhaus funkcionalista-indusztriális örökségét folytató ulmi Hochschule für Gestaltung, a társadalom modernizálásának és demokratizálásának célkitűzését nem csak a modern fogyasztói igényekkel, hanem a gyártástechnológiai és piaci követelményekkel is sikeresen össze tudta egyeztetni. A másfél évtizedig működő HfG Ulm a sorozatgyártott, funkcionalista, technikai termékeken túl, a professzionális ipari formatervező képzés és ezen keresztül a modern életforma tárgykultúrájának megteremtésével, váltott ki meghatározó társadalmi hatást.

5.

Az NDK diktatúrájában a Bauhaus népjóléti, funkcionalista örökségére alapozva, az ulmihoz hasonló indusztriális, minimalista formaesztétikai programot a társadalmi egyenlőséget elősegítő tárgykultúrát támogató formatervezési gyakorlattá alakították. Martin Kelm irányításával az Amt für Industrielle Formgestaltung a tervezett elavulásra épülő, szabadpiaci modellel szemben, egy sajátos állami funkcionalizmust valósított meg. Az AIF centralizált tervezési és gyártási modelljével megfizethető, standardizált, elavulás-mentes állandó termékkínálatot, és ebből következő hétköznapi tárgykultúrát tudott hosszú évtizedekre stabilizálni.

6.

Victor Papanek fogyasztáskritikus, antiindusztriális reformprogramjában etikai elvek mentén és a valós emberi szükségletekre alapozva újradefiniálta a design és a designoktatás társadalmi feladatát. A design társadalmi szerepéről szóló vitát sikeresen tudta becsatornázni a korszak ellenkultúrális mozgalmainak diskurzusaiba, ezért jelentős szerepe volt abban, hogy a design önálló társadalompolitikai eszközzé vált. Papanek egalitárius, szükségleti designprogramját a globális perifériákra is kiterjesztette, ahol decentralizált, lokális-intervenciós jellegű társadalmi design aktivizmust fejlesztett ki.

Lakner Antal

Doktori disszertáció
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem
Budapest, 2024. november

NACHKURS

A design társadalmi szerepének
változása a Bauhaus utáni
oktatási modellek tükrében

7.

A HfBK Hamburg, Jesko Fezer vezetésével az Öffentliche Gestaltungsberatung (ÖGB), Papanek intervenció, társadalmi design programját, a jelenkor városi lakosságának újkeletű problémáira fókuszáló, részvételi oktatási gyakorlatként aktualizálta. Az ÖGB megosztott tervezői autonómiájában a laikus felhasználók kooperatív integrálásával, participatív és reparatív megoldásokat alkalmazó közvetlen társadalmi tervezési gyakorlatot folytatnak.

8.

A Design Academy Eindhovenben (DAE)-ben a posztindusztriális társadalmak problémáira válaszként, az életközpontról és az indusztriális designról szisztematizáló programot tudtak sikerre vinni, melyben a szakokat az anyagközpontról tervezési diszciplínák helyett, a problémákat komplex módon tematizáló, interdiszciplináris tervezési horizontok felé fordították. A művészet autonóm megközelítését is integráló, inverz funkcionalizmusként értelmezhető, holland konceptuális designnak katalizátor-szerepe volt abban, hogy Eindhoven Hollandia egykori legnagyobb ipari komplexumából a holland autonóm designkultúra posztindusztriális centrumává formálták.

9.

A dolgozat designoktatási esettanulmányaiból arra lehet következtetni, hogy a design társadalmi szerepének történeti változását a szereplők társadalomformáló céljai mellett a tömegtermelés és a technológiai fejlődés racionális kényszerei, valamint a designnak a fogyasztók biológiai és szellemi szükségletei és vágyai közötti mediátori szerepe határozta meg.

A designoktatás lényegi aspektusa az adott társadalomhoz való viszonya, ezért egy oktatási program kialakítása során a releváns társadalmi összefüggések feltárása és társadalmi célok meghatározása megkerülhetetlen.

A dolgozatban elemzett iskolákban a tudományokhoz és a technológia fejlődéshez, az emberi életformához, a tervezői autonómiához, a környezeti problémákhoz való viszony folyamatos újrapozicionálása figyelhető meg. Ezen változások tanulságai segítségül szolgálhatnak a design és a designoktatás jövőbeli, újragondolt társadalmi szerepének felelősségteljes megformálásához.

A technooptimista társadalmi utópiák kiüresedése, az ezzel párhuzamosan megjelenő polikrizisek (pandémia, gazdasági és ökológiai világválság, az olvasási kultúra hanyatlása) kihívásaikkal új horizontokat nyitnak az autonóm design számára. Az etikai-társadalmi felelősséggel bíró, autonóm társadalomformáló szereplővé fejlődött designer feladatait a posztindusztriális társadalom alakítására és megmentésére hivatott, kooperatív termékirányítási módszer és integratív, participatív, reparatív, revitalizációs, konceptuális designkultúra kidolgozásában és oktatásában találhatja meg.